ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՍԱՀԱԿՅԱՆ ԱՄԱԼՅԱ ԳՐԻՇԱՅԻ

ԿՐՏՍԵՐ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՄԲ

ԺԳ.00.01 «Մանկավարժության տեսություն և պատմություն» մասնագիտությամբ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ-2026

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում

Գիտական ղեկավար՝ մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր՝ **Հայկ Հմայակի Պետրոսյան**

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր՝ **Լեմս Սուրենի Ներսիսյան**

մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ՝ **Հովիկ Վլադիմիրի Բլբուլյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝ Շիրակի Մ.Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2026թ. մայիսի 7-ին, ժամը 12^{00}–ին, Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում գործող ՀՀ ԲԿԳԿ-ի «Մանկավարժություն» 020 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցե՝ 0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2026թ.-ի ապրիլի 6–ին:

Մանկավարժության 020 **մասնագիտական**
խորհրդի գիտական քարտուղար,
մանկավարժական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ՝ **Թերեզա Յուրիի Ազատյան**

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Հետազոտության արդիականությունը. Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բուռն զարգացման արդի պայմաններում կրթության հիմնական նպատակներից է դարձել ստեղծագործ մտածող, ինքնուրույն, նախաձեռնող և արագ փոփոխվող հասարակական միջավայրին հարմարվող անձի ձևավորումը:

Կրթական ոլորտում տեղի ունեցող բարեփոխումները, կրթության թվայնացումը, ուսումնական գործընթացում նորագույն մանկավարժական տեխնոլոգիաների ներդրումը պահանջում են վերանայել ավանդական ուսուցման մոտեցումները և առավել մեծ ուշադրություն դարձնել սովորողի ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը՝ հատկապես կրտսեր դպրոցական տարիքում:

Այս տեսանկյունից կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական ընդունակությունների և կարողությունների զարգացման նորագույն միջոցների, ձևերի, մեթոդների, մանկավարժական տեխնոլոգիաների մշակման և ներդրման հիմնախնդիրը խիստ արդիական է:

Չանտեսելով եղած հետազոտությունների գիտատեսական նշանակությունն ու կարևորությունը՝ պետք է նշել, որ դրանցում լիարժեքորեն չեն քննարկված և առաջադրված կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացման միջոցները, մեթոդները, ձևերն ու մանկավարժական տեխնոլոգիաները:

Գործնականում նկատվում են որոշակի հակասություններ.

- մի կողմից ելնելով կրթության արդիականացման ժամանակակից մոտեցումներից՝ բարձր պահանջներ են ներկայացվում անձի ստեղծագործական ընդունակությունների, կարողությունների և ներուժի զարգացման մակարդակի նկատմամբ, որպես նրանց ստեղծագործական գործունեության կարևորագույն բաղադրիչի, մյուս կողմից դեռևս լիարժեքորեն չեն կարևորվում տարրական դպրոցում սովորողների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման տեխնոլոգիական համալիրի մշակման և դրա արդյունավետության բարձրացման հարցերը՝ որպես նրանց ստեղծագործական ներուժի բացահայտմանը և ստեղծագործական ընդունակությունների ու կարողությունների զարգացմանը էականորեն նպաստող կարևորագույն գործոնի,
- անձի հոգևոր և ստեղծագործական զարգացման վերաբերյալ հասարակության սոցիալական պատվերի («Կրթության մասին» ՀՀ օրենքը, «Կրթական պետական չափորոշիչը») և հանրակրթական բնագավառում սովորողների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանն ուղղված մանկավարժական պայմանների ոչ բավարար չափով ապահովման միջև:

Սույն հետազոտության հիմքում դրված են տարրական դպրոցի ուսումնադաստիարակչական գործընթացում սովորողների ստեղծագործական ներուժի, ընդունակությունների և կարողությունների զարգացման տեխնոլոգիական համալիրի մշակման առաջնահերթ խնդիրները:

Այս հակասությունների և խնդիրների լուծմամբ է պայմանավորված մեր հետազոտության թեմայի արդիականությունը:

Հետազոտության նպատակը կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը նպաստող մանկավարժական նորագույն տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների և ստեղծագործական առաջադրանքների համալիրի առաջադրումն ու տեսագործնական հիմնավորումն է:

Հետազոտության օբյեկտը տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացն է:

Հետազոտության առարկան կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մանկավարժական նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների համալիրն է:

Հետազոտության գիտական վարկածը. տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումն արդյունավետ կիրականանա, եթե՝

- ուսումնասիրվի և որպես հետազոտության մեթոդաբանական հիմք դիտարկվի անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման հիմնախնդրի մշակվածությունը տեսական հետազոտություններում և մանկավարժական պրակտիկայում,
- բացահայտվի և բնութագրվի «ստեղծագործական կարողություններ», «ստեղծագործական ինքնազարգացում», «ստեղծագործական միջավայր», «ստեղծագործական ներուժ» հասկացությունների էությունը՝ մարդասիրական, անձնակողմնորոշված, մշակութաբանական, գործունային,արժեբանական և մանկավարժական այլ մոտեցումների տեսանկյունից,
- մշակվի համաստեղծագործական դասերի, ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների այնպիսի համալիր, որը կապահովի ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացումն ու ինքնազարգացումը,
- մշակվեն կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումն ապահովող ուսուցման նորագույն տեխնոլոգիաների ու փոխներգործուն մեթոդների և դրա լիարժեք գործառնությունը ապահովող մանկավարժական պայմաններ:

Հետազոտության նպատակին և վարկածին համապատասխան՝ առաջադրվել են հետազոտության հետևյալ **խնդիրները**.

1. ուսումնասիրել անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման հիմնախնդրի մշակվածության աստիճանը տեսական հետազոտություններում և մանկավարժական պրակտիկայում,
2. սահմանել «ստեղծագործական կարողություններ», «ստեղծագործական ինքնազարգացում», «ստեղծագործական միջավայր», «ստեղծագործական ներուժ» հասկացությունների էությունը մարդասիրական, անձնակողմնորոշված, մշակութաբանական, արժեբանական, գործունային մոտեցումների տեսանկյունից,
3. մշակել կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացումն ապահովող ուսուցման նորագույն տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների և ստեղծագործական առաջադրանքների համալիր և դրա լիարժեք գործառնությունը ապահովող մանկավարժական պայմաններ:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմք են հանդիսացել անձի ստեղծագործական գործունեության, ստեղծագործական ընդունակությունների և կարողությունների զարգացման վերաբերյալ փիլիսոփայական, հոգեբանական, մանկավարժական հետազոտությունները, տեսություններն ու հայեցակարգային մոտեցումները:

Հետազոտության նպատակների և խնդիրների իրականացման համար օգտագործվել են հետևյալ **մեթոդները**՝ հետազոտության հիմնախնդրի վերաբերյալ տեսական աղբյուրների վերլուծություն և ընդհանրացում, մանկավարժական հետազոտության էմպիրիկ մեթոդներ՝ թեստավորում, անկետավորում, դիտում, զրույց, հարցազրույց, դրանց տվյալների մշակման մաթեմատիկական և վիճակագրական մեթոդներ:

Հետազոտության գիտական նորույթը՝

- Հիմնախնդրի վերաբերյալ տեսական և հայեցակարգային մոտեցումների վերլուծության հիման վրա բնութագրվել են «ստեղծագործական կարողություններ», «ստեղծագործական ընդունակություններ», «ստեղծագործական գործունեություն», «ստեղծագործական ներուժ» հասկացությունները, վերաձևակերպվել է «ստեղծագործական կարողություն» հասկացությունը:

- Մշակվել, տեսականորեն հիմնավորվել և տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացում ներդրվել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման արդյունավետության ապահովման նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների, համաստեղծագործական դասերի, ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների համալիր, և դրա արդյունավետ գործառնությունն ապահովող մանկավարժական պայմաններ:
- Բացահայտվել և հիմնավորվել է ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման գործում ուսուցչի և սովորողի համաստեղծագործական գործունեության արդյունավետությունը:

Հետազոտության տեսական նշանակությունը պայմանավորված է տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման արդյունավետության ապահովման նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների կիրառման վերաբերյալ նոր մոտեցումներով, համաստեղծագործական դասերի, ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների համալիրի մշակմամբ, որը կհարստացնի տարրական կրթության մանկավարժությունը տեսական նոր դրույթներով:

Բնութագրվել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացվածության մակարդակները, տեսականորեն հիմնավորվել են առաջարկված ուսուցման նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն արդյունավետ գործառնությունն ապահովող մանկավարժական պայմանները:

Մանկավարժության տեսության մեջ հիմնավորվել է անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման հիմնախնդիրը հիմնված՝ արժեբանական կողմնորոշումների և ռեֆլեքսիվ գործունեության վրա, որը կարող է լուծվել ուսումնական գործընթացում ուսուցչի և աշակերտի համաստեղծագործական գործունեության ընթացքում:

Հետազոտության գործնական նշանակությունը.

1. Մշակվել, փորձարարության ընթացքում ներդրվել է ստեղծագործական ուղղվածություն ունեցող դասերի, ուսումնական առաջադրանքների, վարժությունների համալիրը, որն ապահովում է կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացումն ու ինքնազարգացումը ուսումնական և արտաուսումնական գործունեության ընթացքում:
2. Հանրակրթական դպրոցի պրակտիկայում կիրառվել է կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման տեխնոլոգիական համալիրը:
3. Հետազոտության նյութերը կարող են կիրառվել ուսումնական ձեռնարկների, դասագրքերի ստեղծման, գործնական առաջադրանքների կազմման գործընթացում, ինչպես նաև տարրական դպրոցի ուսուցիչների գործունեության ընթացքում, ուսուցիչների վերապատրաստման և որակավորման բարձրացման դասընթացներում՝ նրանց հոգեբանամանկավարժական և մեթոդական բազայի հարստացման նպատակով:

Հետազոտությունն իրականացել է երեք փուլով.

Առաջին փուլ (2013-2015թթ.). այս փուլում ուսումնասիրվել և վերլուծվել են հիմնախնդրի վերաբերյալ փիլիսոփայական և հոգեբանամանկավարժական գրականությունը, տեսական հայեցակարգերը, կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը նպաստող ուսուցման փոխներգործուն մեթոդներն ու տեխնոլոգիաները: Տարրական դպրոցի ծրագրերն ու չափորոշիչները, ձևակերպվել են հետազոտության նպատակը, խնդիրները, գիտական վարկածը:

Բացահայտվել է կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների ձևավորվածության նախնական մակարդակը:

Երկրորդ փուլում (2016-2020թթ.) շարունակվել է սովորողների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման խնդրի տեսական վերլուծությունը անձնակողմնորոշիչ, մշակութաբանական, արժեբանական և այլ մոտեցումների հիման վրա, մշակվել է ստեղծագործական բնույթ ունեցող ուսումնական խնդիրների և առաջադրանքների համալիր: Այս փուլում իրականացած հետազոտության ընթացքում գործնականում ներդրվել են առաջարկված ուսուցման փոխներգործուն մեթոդների և նորագույն տեխնոլոգիաների համալիրը, որի ընթացքում հետևել ենք կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացին (դինամիկային): Իրականացվել է նորագույն տեխնոլոգիաների և մանկավարժական պայմանների ներգործության արդյունքների վերլուծություն, կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացի(դինամիկայի) վերջնական արդյունքների արձանագրում:

Երրորդ փուլում (2021-2025 թթ.) ամփոփվել, ընդհանրացվել են հետազոտության ընթացքում ստացված տվյալները: Ձևակերպվել են հետազոտության եզրակացությունները, շարադրվել է ատենախոսությունը:

Հետազոտության բազա են հանդիսացել Շիրակի մարզի Ձորակապ գյուղի միջնակարգ դպրոցը, Երևանի թիվ 104 հիմնական դպրոցը:

Հետազոտությունն իրականացել է Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մանկավարժության ամբիոնում և հետազոտական բազա հանդիսացած հանրակրթական դպրոցներում, ատենախոսության թեմայով հրատարակ-ված 9 գիտական հոդվածներում:

Հետազոտության արդյունքների **հավաստիությունն ու արժանահավատությունը** երաշխավորվում են հոգեբանամանկավարժական գիտական արդի հայեցակարգերի խոր ու համակողմանի վերլուծությամբ, առաջադրված հիմնախնդրի լուծման ուղղությամբ

հետազոտության մեթոդների համալիրի կիրառմամբ, իրականացված հետազոտության փուլերի տրամաբանական հաջորդականությամբ, ստացված տվյալների որակական և քանակական համակողմանի վերլուծությամբ, մաթեմատիկական մշակման ճշգրտությամբ և ատենախոսության հեղինակի անձնական ներդրումով:

Պաշտպանության են ներկայացվում հետևյալ դրույթները.

1.Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը նրա ստեղծագործական ընդունակությունների դրսևորման և ստեղծագործական ներուժի բացահայտման պայման է, որը ուղեկցվում է ստեղծագործական գործունեության նկատմամբ գիտակցված արժեքային վերաբերմունքով ու դիրքորոշմամբ: Այն արտահայտվում է ստեղծագործական գործունեության պահանջմունքների և դրդապատճառների, ռեֆլեքսիվ կարողության ձևավորվածությամբ:

2.Տարրական դպրոցի ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը արդյունավետ է իրականանում ուսուցչի և աշակերտների՝ համաստեղծագործական գործունեության իականացմամբ, ստեղծագործական բնույթ ունեցող դասերի, առաջադրանքների, վարժությունների, ուսուցման նոր ձևերի, միջոցների նպատակային կիրառմամբ:

3.Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացվածության չափանիշները բնութագրում են անձի ստեղծագործական մտածողության և ստեղծագործական ներուժի զարգացվածության մակարդակները, իմացական-ճանաչողական, արժեքային-գնահատողական, վարքային-գործունային ոլորտները:

4.Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացմանը նպաստում են ուսուցման գործընթացում նորագույն մանկավարժական տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների կիրառումը, կրթական զարգացնող ստեղծագործական միջավայրի ձևավորումը, ստեղծագործական կարողությունների

զարգացման վրա ազդող գործոնների հաշվառումը, դրանց զարգացվածության մակարդակի չափանիշների որոշումը, այդ գործընթացի շարունակական մշտադիտարկումը:

5.Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման գործընթացում կարևորվում են համագործակցային, խաղային, նախագծային, պրոբլեմային, զարգացնող ուսումնառությունը և ռեֆլեքսիան, որոնք էականորեն նպաստում են ստեղծագործական ներուժ ունեցող երեխաների ստեղծագործական, գեղարվեստական, նախագծային մտածողության և երևակայության արդյունավետ զարգացմանը:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլխից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից: Հետազոտությունը կազմում է 151 համակարգչային էջ: Այն ներառում է 9 աղյուսակ, 2 տրամագիր:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածության մեջ հիմնավորված է ատենախոսության թեմայի արդիականությունը, սահմանված են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, օբյեկտը և առարկան, առաջադրված է գիտական վարկածը, ներկայացված են գիտական նորույթը, տեսական և գործնական նշանակությունը, ձևակերպված են պաշտպանությանը ներկայացվող դրույթները, հետազոտության իրականացման փուլերը, ներկայացվել է աշխատանքի կառուցվածքն ու ծավալը:

Ատենախոսության առաջին գլուխը՝ «**Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման հիմնախնդրի գիտատեսական հիմնավորումը**» բաղկացած է 3 ենթագլխից:

Առաջին ենթագլխում՝«**Անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման հիմնախնդրի դիտարկումը փիլիսոփայական, հոգեբանական և մանկավարժական հետազոտություններում**» դիտարկվել են անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման խնդիրը գիտական գրականության մեջ և բնութագրվել են «**ստեղծագործական կարողություններ**» «**ստեղծագործություն**», «**ստեղծագործական ընդունակություններ**», «**ստեղծագործական մտածողություն**», «**ստեղծագործական կարողություններ**» **հասկացությունները**:

Ստեղծագործական կարողությունները զարգանում են ստեղծագործական բնույթ ունեցող ուսումնական գործունեության և խնդիրների լուծման միջոցով, որոնք զարգացնում են ստեղծագործական մտածողությունը և նպաստում են ստեղծագործական ընդունակությունների դրսևորմանը ստեղծագործական գործունեության ընթացքում: Ստեղծագործականն է այն միջավայրը, որում դրսևորվում են անձի ստեղծագործական ներուժը, մտածողությունը, ընդունակությունները, հոգևոր-բարոյական արժեքները:

Սահմանվել է «**ստեղծագործական կարողություններ**» հասկացության էությունը. **ստեղծագործական կարողությունները ստեղծագործական բնույթի առաջադրանք, գործողություն կատարելու, դրա արդյունքում որևէ բան ստեղծելու, շինելու, կառուցելու կրտսեր դպրոցականի ունակությունն է, ստեղծագործական ինքնազարգացման և ինքնիրացման հնարավորությունը, ստեղծագործական գործունեություն իրականացնելու պահանջմունքն ու պատրաստակամությունը, որոնք դրսևորվում են կոնկրետ գործունեության կատարման ընթացքում**:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «**Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող գործոնները**» **խորագրով** ներկայացված, բնութագրված են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա ազդող գործոնները:

Երրորդ ենթագլխում՝ «Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացման առաջադրված նորագույն տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների, առաջադրանքների, մանկավարժական պայմանների բնութագիրը», դիտարկված և հիմնավորված են մեր կողմից առաջադրված կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների արդյունավետ զարգացմանը նպաստող տեխնոլոգիաները, փոխներգործուն մեթոդները, ստեղծագործական և տարամակարդակ տարբերակված առաջադրանքները, մանկավարժական պայմանները:

Ներկայացված են դասերի պլանների և առաջադրանքների նմուշօրինակներ՝ ժամանակակից տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների կիրառմամբ, ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների օրինակներ:

Հետազոտական խմբերում հանձնարարվել են ստեղծագործական աշխատանք տեքստերի շուրջ:

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նպատակով մենք առավելագույնս օգտվել ենք մայրենիի և «Արվեստ» ուսումնական բնագավառը ներկայացնող առարկաների հնարավորություններից՝ **երգի** (ստեղծագործության բովանդակությանը համապատասխան երաժշտության ունկնդրում, ստեղծագործության բեմականացման երաժշտական ձևավորում), **նկարչության և տեխնոլոգիայի** (նկարազարդում, ապլիկացիա, ծեփագործություն, ասեղնագործություն, մասնակցություն ցուցահանդեսների), ընդ որում, տեքստերի շուրջ աշխատանքներում մեծ ուշադրություն է հատկացվել ինտեգրվող առարկաներին կամ միջառարկայական կապերի հմուտ կիրառմանը:

Բնութագրված են այն մանկավարժական պայմանները, որոնց ապահովումը արդյունավետ է դարձնում հետազոտվող գործընթացը:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մանկավարժական տեխնոլոգիաների արդյունավետության հիմնավորմանն ուղղված հետազոտության արդյունքների վերլուծությունը» բաղկացած է 3 **ենթագլխից:**

Առաջին «Առաջարկվող նորագույն տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների, ստեղծագործական առաջադրանքների և մանկավարժական պայմանների արդյունավետության հիմնավորումը» ենթագլխում տրված է առաջարկվող ժամանակակից տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների, ստեղծագործական առաջադրանքների և մանկավարժական պայմանների արդյունավետության հետազոտական հիմնավորումը:

Հետազոտական աշխատանքներն ընթացել են կրտսեր դպրոցականների ուսումնական գործընթացի կազմակերպման մի շարք ուղղություններով, որոնցից յուրաքանչյուրը ներառում է սովորողների ուսումնաստեղծագործական և ռեֆլեքսիվ գործունեությունը:

Հետազոտության խնդիրների իրականացման շրջանակներում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության արդյունավետությունը ապահովելու նպատակով **առաջարկվող փոխներգործուն մեթոդների և տեխնոլոգիաների համալիրը ներառել է՝ փոխներգործուն մեթոդներ** «Խճանկար», «Ջիգսո», «Մտագրոհ», «Երեք բանալի և մեկ կողպեք», «Հինգրոպեանոց ազատ շարադրանք», «Համագործակցային ընթերցանություն և շարադրություն», «Աշխատանք կենտրոններով», «Շրջագայություն պատկերասրահում», «Խմբային հետազոտություն», «Սովորողների թիմային առաջադիմություն», «Դերային խաղեր», «Խորանարդում», «Շրջանաձև հարցում», «T-աձև աղյուսակ», «Ձնագնդի», «Քառաբաժան աղյուսակ», «Կրկնակի գրառումների օրագիր», «Նախագծերի մեթոդ», «Իրավիճակի նկարագրություն», «Ուղղորդված ընթերցանություն» և այլն:

ժամանակակից տեխնոլոգիաներ՝ համագործակցային, նախագծային, տարբերակված, խաղային, պրոբլեմային, զարգացնող:

Ներկայացված են նաև առաջարկվող ստեղծագործական դասերի, վարժությունների և հեղինակային տարբերակված առաջադրանքների նմուշօրինակները՝ ուղղված կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը և հաշվի են առնված յուրաքանչյուր սովորողների ուսումնական հնարավորություններն ու կարողությունները :

Ներքոբերյալ ներկայացված «Կերպարվեստ», «Մաթեմատիկա», **«Մայրենի»** առարկաներից ստեղծագործական առաջադրանքների նմուշօրինակներ;

Կերպարվեստից.

Ստեղծիր երևակայական պատկեր՝ «կախարդական աշխարհ», **այդ պատկերի շուրջ հորինիր հեքիաթ, ներկայացրու աշխատանքդ՝ պատմելով հորինածդ հեքիաթը**:

Մաթեմատիկա առարկայից.

Տրված թվերով կազմիր քառանիշ թվերի բոլոր հնարավոր տարբերակները, ապա դասավորիր աճման կարգով, նվազման կարգով, գտիր կազմածդ թվերից ամենամեծ և ամենափոքր թվերի տարբերությունն ու գումարը՝ 5, 8, 7, 2:

Կիրառվել են նաև **ստեղծագործական խաղեր**, որոնք հնարում էին երեխաները: Դրանք նպաստում են կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական կարողությունների (երգելու, նկարելու, ծեփելու), տրամաբանության, խոսքի, շարժումների, ինքնուրույնության, մտածողության տարբեր տեսակների, հիշողության, երևակայության, ուշադրության, հետաքրքրությունների զարգացմանը:

Ստեղծագործական առաջադրանք «Մայրենի» **առարկայից.** 2-րդ դասարան

«**Վայրի տանձենու տակ» դասը վարժ կարդալ, կատարել բառային աշխատանք, նորածանոթ բառերով կազմել նախադասություններ**:

Որպես ստեղծագործական աշխատանք հանձնարարել՝ ավարտի՛ր պատմությունը՝ հորինելով ուրիշ վերջաբան:

Ստեղծագործական առաջադրանք

Գործողությունների զարգացման տարբեր փուլերի համադրում հերոսների վարքի արտաքին դրսևորումներին, որը բացահայտում է հերոսների արժեքային կողմնորոշումների համակարգը. **Ինչպե՞ս է հերոսը իրեն դրսևորում տարբեր իրավիճակներում: Անկե՞ղծ է, արդյոք, նա իր մտորումներում և արարքներում: Կարո՞ղ եք նրան ավելի նախընտրելի տարբերակ առաջարկել**:

Ստեղծագործական առաջադրանք

Հերոսների արտաքինը նկարագրող և ներաշխարհն արտահայտող լեզվական միջոցների վերլուծություն. **Ի՞նչ բառերով ու արտահայտչամիջոցներով է հեղինակը նկարագրում հերոսների արարքները, հույզերը, տրամադրությունը, խոսքը: Դրանք փոխարինե՛ք այլ բառերով ու միջոցներով:**

Ստեղծագործական ներուժի բացահայտմանն ուղղված առաջադրանքներ

Ստեղծագործության մեջ գործողությունների զարգացման, ժամանակագրական, տրամաբանական, պատճառահետևանքային կապերի ու հաջորդականության ընկալում. **Ի՞նչ է տեղի ունեցել: Ինչու՞ գործողությունները այդ հունով ընթացան:Համաձա՞յն եք հեղինակի մոտեցմանը, գործողությունների նմանօրինակ ընթացքին և ավարտին: Ի՞նչ սկիզբ կամ ավարտ կառաջարկեիք:**

Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման առումով տարրական դպրոցում կիրառվող վարժություններից մենք կարևորում ենք նկարների շուրջ աշխատանքները:

Հետազոտության ընթացքում խմբերում անցկացված ընթերցանության ժամերի, խմբակների, լրացուցիչ պարապմունքների, արտադասարանային ընթերցանության

ընթացքում կիրառվել են լրացուցիչ նյութեր, որոնք ունեին ընդգծված ստեղծագործական ներուժ, տեղեկատվական-ճանաչողական և հուզական բովանդակություն:

Մեր կողմից մշակված և առաջադրված ստեղծագործական առաջադրանքների ու վարժությունների կատարումը եզրափակվել է կրտսեր դպրոցականների համար նշանակալի և մատչելի որևէ արդյունավետ աշխատանքով, միջոցառմամբ և դրանց ցուցադրմամբ:

Հետազոտության ընթացքում որոշակիացվել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության արդյունքի գնահատման որակական ցուցանիշները:

Երկրորդ ենթագլխում՝ «Հետազոտության ընթացքում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակների հայտորոշումը (դիագնոստիկան)», ներկայացված են հետազոտության ընթացքում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակների հայտորոշումը (դիագնոստիկան) և չափանիշները, տրված է դրանց հիմնավորումը, հետազոտական աշխատանքների կազմակերպման և իրականացման փուլերը:

Բնութագրված են ստեղծագործական կարողությունների կառուցվածքային բաղադրիչները, ընդհանուր ուսումնական կարողությունների ձևավորվածության մակարդակի հայտորոշման հարցաթերթիկի բովանդակությունը և կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակների բնութագրիչները, որոնք ներկայացված են աղյուսակների տեսքով:

Քանի որ հետազոտության ընթացքում մենք հիմնական շեշտը դրել ենք անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակների ուսումնասիրության վրա, ապա հետազոտությունն իրականացվել է՝ ըստ մեր կողմից մշակված և առաջադրված չափանիշների, որոնք բնութագրում են նշված հատկանիշները:

Մեր հետազոտության շրջանակներում որպես կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման չափանիշներ են դիտարկվում՝ նրանց ստեղծագործական ընդունակությունների, մտածողության, երևակայության զարգացվածությունն ու ստեղծագործական գործունեության պահանջմունքների ու դրդապատճառների, ռեֆլեքսիայի ունակության ձևավորվածությունը:

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակը որոշող հիմնական չափանիշները սահմանելիս մենք հիմք ենք ընդունում այն, որ ստեղծագործական կարողությունները հիմնականում ձևավորվում և դրսևորվում են ուսումնաստեղծագործական գործունեության ընթացքում, ուստի նրա կառուցվածքային բաղադրիչները մենք դիտարկում ենք որպես հիմնական չափանիշներ: Դրանց թվում են՝ **ստեղծագործական մտածողության զարգացածությունը**, **երևակայությունը**, **ուշադրության կայունությունը**, **հնարամտությունը**, **ներըմբռնման ուժը**, **իրերի և երևույթների խորքը թափանցելու, ներքին կապերը բացահայտելու ձգտումը**, **գեղեցիկի զգացողությունը**, **գնահատողականությունը**:

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակը հետազոտության տարբեր փուլերում, ըստ սահմանված չափանիշների, բացահայտելու համար իրականացվել է հարցում: Յուրաքանչյուր հարց պարունակում է երեք պատասխան. սովորողը պետք է ընդգծի իր նախընտրած պատասխանը:

Ներկայացված են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակների՝ ցածր, միջին, բարձր բնութագրիչները:

Երրորդ ենթագլխում՝ «Կիրառված մանկավարժական տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների արդյունավետության հիմնավորումը», բնութագրված են հետազոտության փուլերի նպատակները, խնդիրները և տրված է կիրառված մանկավարժական տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների արդյունավետության հիմնավորումը:

Հետազոտությունն իրականացվել է 3 փուլով:

Հետազոտության առաջին փուլում որոշակիացվել են մանկավարժական այն տեխնոլոգիաներն ու փոխներգործուն մեթոդները, որոնք ապահովում են դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը, որոշվել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման չափանիշները:

Հետազոտության երկրորդ փուլում ստուգվել են մանկավարժական այն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների արդյունավետությունը, որոնք ապահովել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը տարրական դպրոցի ուսումնական գործընթացում:

Սովորողների ստեղծագործական կարողությունների ձևավորվածության նախնական մակարդակը հայտորոշելու համար հետազոտության մեր կողմից անցկացվել է հարցում հետազոտությանը մասնակցող սովորողների շրջանում:

Հետազոտական աշխատանքներն իրականացվել են Շիրակի մարզի Ձորակապ գյուղի միջնակարգ դպրոցում, Երևանի թիվ 104 հիմնական դպրոցում:

Հարցաթերթիկում ընդգրկված հարցերը թույլ են տալիս բացահայտել դպրոցական-ների ուսումնական գործունեության ստեղծագործական ուղղվածությունը, նորի զգացողություն: Յուրաքանչյուր միտք ունի պատասխանի հնարավոր տարբերակներ, որոնք գնահատվում են համապատասխան միավորներով (**աղյուսակ** 1):

Աղյուսակ 1

Հարցեր և հնարավոր պատասխաններ		Միավորներ
1.	Առաջարկված առաջադրանքներից կընտրեմ ա) Հեշտը բ) Դժվարը գ) Հետաքրքիրը և առանձնահատուկը	 1 2 3
2.	Շարադրություն գրելիս ա) Մտքերս պարզ բառերով են արտահայտում բ) Օգտագործում եմ անցած դասերից ծանոթ, սովորած բառեր և արտահայտություններ գ) Օգտագործում եմ գեղարվեստական բառեր, նոր ու ինքնատիպ մտքեր, հորինում եմ հետաքրքիր ու ինքնատիպ ավարտ	1 2 3
3.	Եթե նկարիչ լինեի, կնկարեի ա) Ինձ շրջապատող առարկաները և ընկերներիս բ) Բնության գեղեցիկ տեսարան գ) Մի հեքիաթային, երևակայական գունագեղ աշխարհ	1 2 3
4.	Ազատ ժամերին ավելի շատ ա) ընկերներիս հետ կզբոսնեի բ) կարդացած գրքի բովանդակությունը կպատմեի գ) բանաստեղծություններ կգրեի	1 2 3
5.	Խաղերի ժամանակ ա) կնախընտրեի խաղալ խմբով բ) կխաղայի այնպիսի խաղ, որտեղ իմ ուրույն դերն ունենայի գ) կընտրեի անսպասելի իրավիճակներով լի խաղ	1 2 3

6.	Ամառային արձակուրդներին ա) ծնողներիս հետ կմեկնեի հանգստյան տուն բ) ուղևորության կմեկնեի աշխարհի շուրջը գ) կմեկնեի գիտարշավի նոր ու խորհրդավոր կղզում	1 2 3
7.	Աշխատանքի ուսուցման ժամերին ա) կաշխատեի ուսուցչի առաջարկած միջոցներով բ) կստեղծեի աշխատանքներ տրված նմուշների օրինակով գ) կստեղծեի առանձնահատուկ ու ինքնատիպ մի բան	1 2 3
8.	Եթե ես ճանապարհորդեի, ապա ա) կմեկնեի գյուղ՝ տատիկիս և պապիկիս տուն բ) կընտրեի նոր ու հետաքրքիր երթուղի Հայաստանի տեսարժան վայրերով գ) կճանապարհորդեի աշխարհի շուրջը	1 2 3

Ստացված հետազոտության արդյունքների մաթեմատիկական, վիճակագրական վերլուծությունը հավաստում է, որ կրտսեր դպրոցականները հետազոտության սկզբում գրեթե էականորեն չտարբերվող արդյունքներ են ցուցաբերել: Սկզբնական փուլում երեխաների ցուցանիշները հիմնականում «ցածր» և «միջին» մակարդակում էին, ինչը վկայում է, որ ուսուցման գործընթացում ստեղծագործական կարողությունների զարգացման համար նպատակաուղղված մանկավարժական պայմաններ քիչ էին կիրառվել:

Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակը հայտորոշող հետազոտությանը մասնակցած կրտսեր դպրոցականների հարցման արդյունքները արտացոլված են թիվ 2 աղյուսակում և թիվ 1 տրամագրում

Աղյուսակ 2

Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման ելակետային մակարդակները

Ծվով 100 սովորող	Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման ելակետային մակարդակները		
	Ցածր (1 միավոր)	Միջին (2 միավոր)	Բարձր (3 միավոր)
Հետազոտվողների թիվը	24	44	32

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման գործընթացի արդյունավետ կազմակերպումն ապահովող մանկավարժական տեխնոլոգիաները, փոխներգործուն մեթոդներն ու մանկավարժական պայմանները նախնական տվյալների բացահատման ընթացքում չեն կիրառվել, դրանք կիրառվել են հետազոտության առաջին և երկրորդ փուլերում, որոնցից հետո նորից իրականացվել է հարցում ուղղված կրտսեր դպրոցականներին:

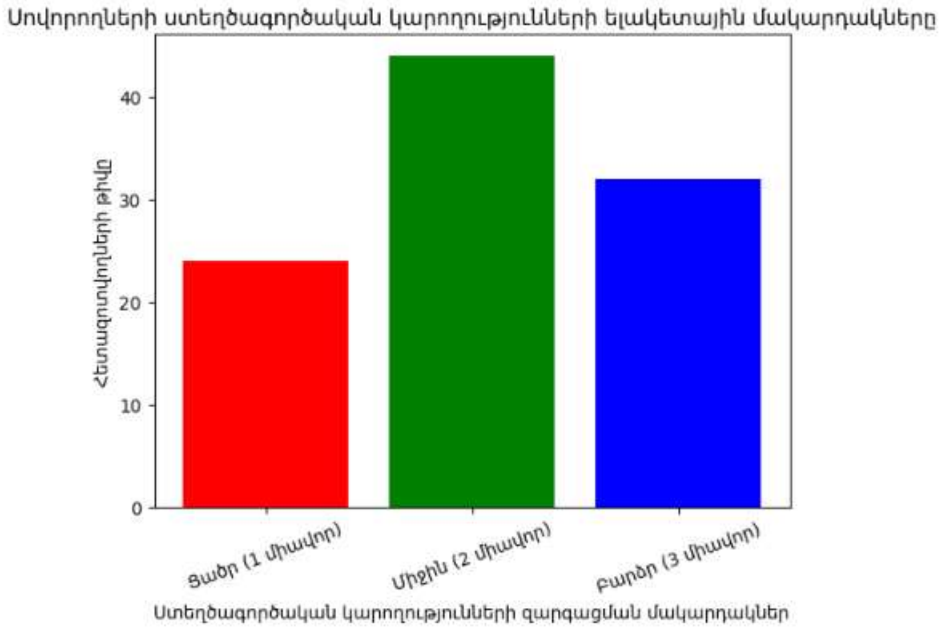

Տրամագիր 1. **Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման ելակետային մակարդակները**:

Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նախնական մակարդակի հայտորոշման հիման վրա ստացված տվյալների տեսական իմաստավորումը թույլ տվեց եզրակացնել, որ՝

- հետազոտվող կրտսեր դպրոցականները անձի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակը բնութագրող ցուցանիշները էականորեն չեն տարբերվում, գտնվում են հիմնականում զարգացման ցածր և միջին մակարդակներում, որը վկայում է ուսուցման գործընթացում դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանն ուղղված ոչ նպատակասլաց մանկավարժական պայմանների մասին,
- ստացված տվյալները ընդգծում են ուսումնադաստիարակչական գործընթացում ստեղծագործական այնպիսի առաջադրանքների ժամանակակից փոխներգործուն մեթոդների ու մանկավարժական տեխնոլոգիաների ներդրման անհրաժեշտությունը, որոնք թույլ կտան նպատակաուղղված և արդյունավետ կազմակերպել կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման գործընթացը:

Նշված թերությունները վերացնելու և կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով հետազոտության սկզբնական արդյունքները ուսումնասիրելուց հետո մանկավարժական նպատակաուղղված գործունեություն է իրականացել. ուսուցման գործընթացում ներդրվել են հեղինակային ստեղծագործական տարբերակված առաջադրանքներ տարբեր առարկաների գծով, իրականացվել են նախագծեր, կազմակերպվել են արտաուսումնական գեղարվեստական միջոցառումներ:

Կիրառվել են կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման գործընթացի արդյունավետ կազմակերպումն ապահովող մանկավարժական տեխնոլոգիաները, փոխներգործուն մեթոդներն ու մանկավարժական պայմանները, որից հետո նորից մշակված չափանիշներին համապատասխան դիտարկվել է հետազոտվող գործընթացի արդյունավետությունը:

Ներկայացված են տարրական դպրոցի սովորողներին ուղղված հարցաշարի վերլուծության արդյունքները՝ **ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացը (դինամիկան) ըստ մշակված չափանիշների**:

Հարցաթերթիկը տրվել է հետազոտության սկզբում և հետազոտության ավարտին:

Արդյունքները ակնառու վկայում են հետազոտության սկզբին և ավարտի կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման դրական **շարժընթացի (դինամիկայի)** մասին (աղյուսակ 3, տրամագիր 2):

Աղյուսակ 3

Հետազոտության երեք փուլում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացը (դինամիկան) ըստ մշակված չափանիշների

Չափանիշներ	**Հետազոտության տարբեր փուլերը**	**Սովորողների թիվը ըստ մակարդակների**		
		Ցածր	**Միջին**	**Բարձր**
1.Ուշադրության կայունությունը	սկիզբ	35	34	31
	1-ին փուլից հետո	29	32	39
	2-րդ փուլից հետո	15	24	61
2.Մեխանիկական և տրամաբանական հիշողության հարաբերակցությունը	սկիզբ	37	38	25
	1-ին փուլից հետո	31	30	39
	2-րդ փուլից հետո	18	21	61
3.Ստեղծագործական մտածողությունը	սկիզբ	30	42	28
	1-ին փուլից հետո	24	28	48
	2-րդ փուլից հետո	16	34	50
4.Իմացական պահանջմունքների ձևավորվածությունը	սկիզբ	28	48	24
	1-ին փուլից հետո	24	30	46
	2-րդ փուլից հետո	13	31	56
5.Իմացական և ստեղծագործական գործունեության դրդապատճառների ձևավորվածությունը	սկիզբ	32	40	28
	1-ին փուլից հետո	27	35	38
	2-րդ փուլից հետո	18	29	53
6.Ընդհանուր ուսումնական կարողությունների ձևավորվածությունը	սկիզբ	20	49	31
	1-ին փուլից հետո	16	36	48
	2-րդ փուլից հետո	9	31	60

7.Իր հոգեկան վիճակը վերլուծելու և կառավարելու կարողությունը	սկիզբ	29	49	22
	1-ին փուլից հետո	25	42	33
	2-րդ փուլից հետո	18	34	48

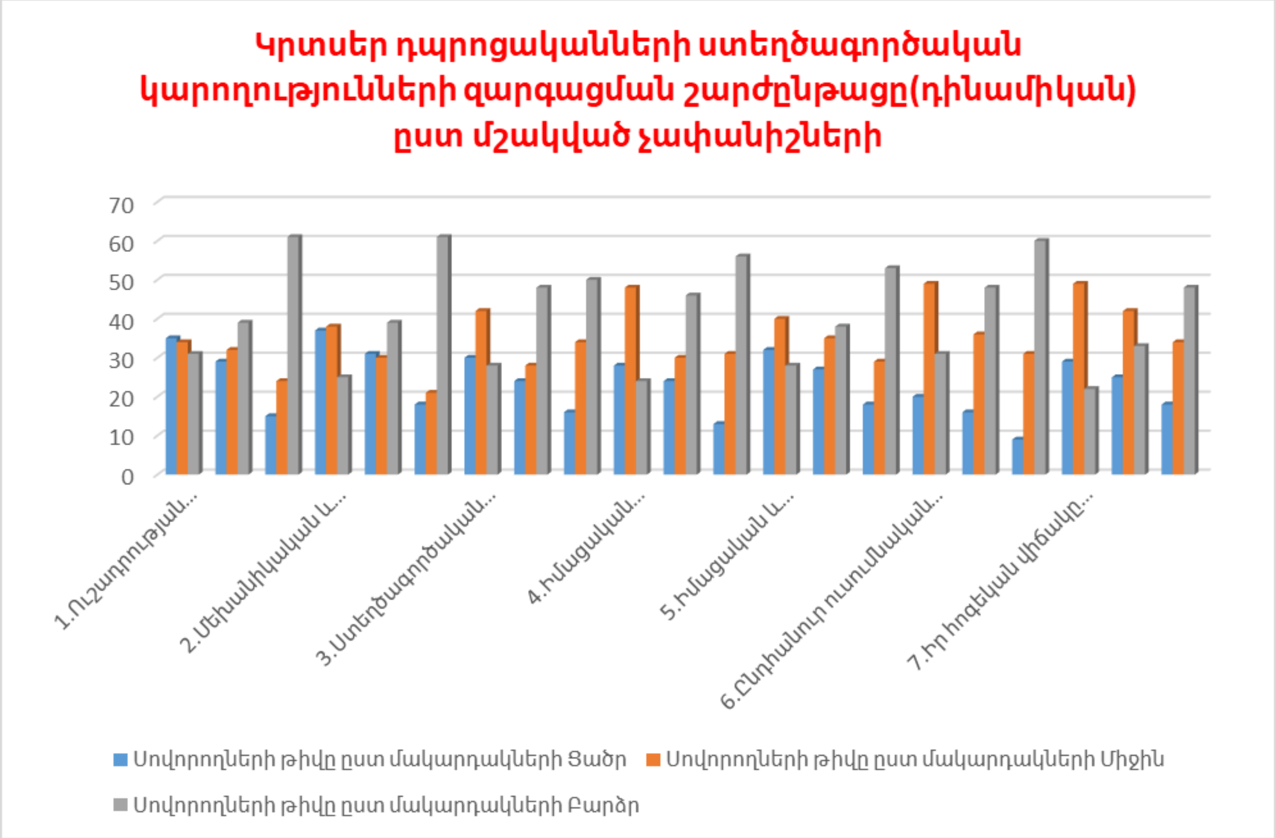

Տրամագիր 2. **Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացը**(**դինամիկան**) **ըստ մշակված չափանիշներ**

Տրամագրից ակնառու երևում է ուսուցման փոխներգործուն մեթոդների և ժամանակակից տեխնոլոգիաների նպատակաուղղված կիրառմամբ հետազոտության նախնական և վերջնական արդյունքների միջև ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացի (դինամիկայի) նշանակալի տարբերությունը, հատկապես միջին, միջինից բարձր և բարձր մակարդակներում:

Այսպիսով, հետազոտության ընթացքում դիտարկելով ուսումնական գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման շարժընթացը (դինամիկան)՝ մենք վստահաբար կարող ենք եզրակացնել, որ առաջադրված մանկավարժական տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների և մանկավարժական պայմանների միասնական իրականացումը էական դրական ազդեցություն են ունենում դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման վրա: Դա ևս մեկ անգամ վկայում է, որ մեր հետազոտության հիմնախնդիրը կարևոր ու արդիական է ոչ միայն կրտսեր դպրոցականների, այլև այդ գործընթացը կազմակերպող մանկավարժների, հետազոտողների, անձի ստեղծագործական գործունեության հետ կապված հիմնախնդիրներով զբաղվող այլ մասնագետների համար:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հենվելով հիմնախնդրի վերաբերյալ փիլիսոփայական, հոգեբանամանկավարժական տեսությունների, հայեցակարգային և ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումների, ինչպես նաև կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նպատակով առաջադրված նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների հետազոտման արդյունքների վրա՝ հանգեցինք հետևյալ եզրակացությունների.

1. Անձի ստեղծագործական կարողունակությունների զարգացումը Պետական կրթական արդի չափորոշիչի գերակայություններից է: Ժամանակակից դպրոցականը պետք է ոչ միայն տիրապետի խոր և կայուն գիտելիքների, ճանաչողական, տրամաբանական, հաղորդակցական, համագործակցային կարողությունների, այլև պետք է ունենա երևակայություն, հիշողություն, ուշադրություն, մտածողություն, ստեղծագործական կարողություններ, որոնց շնորհիվ կկարողանա ստեղծագործաբար կիրառել ձեռք բերած գիտելիքները, կգիտակցի դրանց կիրառական արժեքը:
2. Հիմնախնդրի վերաբերյալ փիլիսոփայական, հոգեբանական, մանկավարժական տեսությունների, հայեցակարգերի և ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումների հիման վրա բացահայտվել և տեսականորեն հիմնավորվել են հետազոտության հիմնական հասկացությունները՝ «ստեղծագործական կարողություններ», «ստեղծագործական մտածողություն», «ստեղծագործական ընդունակություններ», «ստեղծագործություն» հասկացությունների էությունը: Նորովի է սահմանվել անձի՝ «ստեղծագործական կարողություններ» հասկացությունը:
3. Հետազոտության ընթացքում մշակված ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների, դասերի, ստեղծագործական աշխատանքների տարբեր ձևերի, առաջարկվող նորագույն տեխնոլոգիաների և փոխներգործուն մեթոդների ներդնումը էականորեն նպաստում է տարրական դպրոցի ուսումնական գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման արդյունավետության բարձրացմանը՝ հնարավորություն ընձեռելով նրանց ներգրավելու ակտիվ ստեղծագործական գործունեության մեջ:
4. Հետազոտության ընթացքում մշակված և առաջադրված կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական կարողությունների զարգացմանը նպաստող մանկավարժական նորագույն տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների և ստեղծագործական առաջադրանքների համալիրը ներառում է ուսուցման գործընթացի արդյունավետությունը և սովորողների ակտիվությունը ապահովող մեթոդների, ստեղծագործական առաջադրանքների, վարժությունների և ուսումնական գործողությունների ամբողջությունը:
5. Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների չափանիշը նրա ստեղծագործական ընդունակությունների, մտածողության, երևակայության զարգացվածության մակարդակն է , ինչպես նաև ստեղծագործական գործունեության պահանջմունքադրդապատճառային ոլորտի և ռեֆլեքսիայի կարողության ձևավորվածությունն է: Ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակն հայտորոշող հիմնական չափանիշները սահմանվում են՝ հաշվի առնելով ուսումնական գործընթացի առանձնահատկությունները: Հետազոտության ընթացքում առանձնացված չափանիշների բնութագրիչները արտացոլում են ուսուցման գործընթացում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մակարդակները: Դրանք են ստեղծագործական մտածողությունը, իմացական և ստեղծագործական գործունեության պահանջմունքների և դրդապատճառների, ընդհանուր ուսումնական կարողությունների ձևավորվածությունը:

6. Հետազոտության ընթացքում բացահայտված և առաջադրված նորագույն մանկավարժական տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների արդյունավետ գործառնությունն ապահովում են մեր կողմից առանձնացված մանկավարժական պայմանները, որոնց շնորհիվ հնարավորություն է ընձեռվում կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների լիարժեք դրսևորման և զարգացման համար: Կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը արդյունավետ կընթանա եթե ապահովվեն հետևյալ մանկավարժական պայմանները՝

- ուսուցիչը գիտակցի դպրոցականի ստեղծագործական կարողությունների զարգացման կարևորությունը և իրականացնելու ձևերը,
- դպրոցում ստեղծվի սոցիալ-մշակութային, ստեղծագործական միջավայր,
- կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական ներուժի, ընդունակությունների դրսևորման և ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նպատակով կիրառվի ստեղծագործական առաջադրանքների, մեթոդների և տեխնոլոգիաների համակարգ՝ անհատական և խմբային ստեղծագործական աշխատանքի ձևերի համադրմամբ,
- մշակվեն ստեղծագործական կարողությունների մակարդակը որոշող չափորոշիչներ,
- ստեղծագործական գործընթացը ապահովվի տեղեկատվական-տեխնոլոգիական ռեսուրսներով,
- տարրական դպրոցում ապահովվի դասավանդվող ստեղծագործական ներուժ պարունակող առարկաների գիտելիքների յուրացման, գեղարվեստական-ստեղծագործական և նախագծային-հետազոտական գործունեության շարունակականությունը,
- կիրառվեն կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական գործունեության և ինքնիրացման պահանջմունքադրդապատճառային ոլորտի խթանման տարաբնույթ միջոցներ,
- յուրաքանչյուր աշակերտի համար հնարավորության ընձեռնվի իրականացնելու իմացական-ճանաչողական և ստեղծագործական ակտիվ գործունեություն, որտեղ յուրաքանչյուրը կկարողանա գործնականում կիրառել ձեռք բերած գիտելիքները, ձևավորված կարողություններն ու հմտությունները:

Թեկնածուական ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են ատենախոսի հետևյալ գիտական հրապարակումներում.

1. Սահակյան Ա., Կրտսեր դպրոցականի ստեղծագործական մտածողության զարգացման խնդիրը, Հայագիտական Հանդես, Երևանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, 3-4(23-24), Երևան, 2013, էջ 271–277:
2. Սահակյան Ա., Կրտսեր դպրոցականի ներքին հնարավորությունների բացահայտումը կերպարվեստի միջոցով, Մխիթար Գոշ, Գիտամեթոդական Հանդես 1–3(36), Երևան, 2013, էջ 196-198:
3. Սահակյան Ա., Ինտեգրված ուսուցման կազմակերպումը կերպարվեստի միջոցով, Բանբեր, Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան, Մանկավարժություն և հասարակական գիտություններ 2(29), Լինգվա, Երևան, 2013, էջ 248-256:
4. Սահակյան Ա., Հեքիաթը ստեղծագործական կարողությունները խթանող մանկավարժական տեխնոլոգիա, Բանբեր, Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական համալսարան, Մանկավարժություն և հասարակական գիտություններ 2(39), Լինգվա, Երևան, 2017, էջ 28-33:
5. Սահակյան Ա., Արտ–թերապիան անձի սոցիալականացման արդյունավետ միջոց, Բանբեր, Երևանի Վ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվահասարակագիտական

համալսարան, Մանկավարժություն և հասարակական գիտություններ 2(43), Լինգվա, Երևան, 2018, էջ 26- 30:
6. Սահակյան Ա., Ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը նախադպրոցական տարիքի երեխաների մոտ ինտեգրված մոտեցմամբ, Հայագիտական Հանդես, Երևանի Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, 2(56), Երևան 2022, էջ 164–173:
7. Սահակյան Ա., Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման մանկավարժական պայմանները, սկզբունքները և առանձնահատկությունները, Actual Scientific Research in the Modern World, International Science Journal, Pereiaslav 2023, էջ 93–99:
8. Սահակյան Ա., Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացման նորագույն մանկավարժական տեխնոլոգիաների, փոխներգործուն մեթոդների և միջոցների հետազոտության անհրաժեշտության գիտական հիմնավորումը և ակնկալվող վերջնարդյունքը Actual Scientific Research in the Modern World, International Science Journal, Pereiaslav 2024, էջ 90–97:
9. Սահակյան Ա., Կրտսեր դպրոցականների ստեղծագործական կարողությունների զարգացումը նորագույն մանկավարժական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, Հայագիտական Հանդես, Երևանի Խ.Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան, 2(69), Երևան 2025, էջ 297–311:

СААКЯН АМАЛИЯ ГРИШАЕВНА

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА С ПРИМЕНЕНИЕМ НОВЕЙШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 «Теория и история педагогики».
Защита диссертации состоится 7 мая 2026 года в 12:00 на заседании специализированного совета 020 «Педагогика» КВОН РА, действующего при Армянском государственном педагогическом университете имени Х. Абовяна.Адрес: 0010, г. Ереван, ул. Тиграна Меца, 17.

РЕЗЮМЕ

Актуальность исследования. Развитие информационных технологий и их проникновение во все сферы общественной жизни требует развития творческих задатков, способностей и умений личности, которые позволят ей адаптироваться к требованиям мирового сообщества и быть готовой к дальнейшей творческой жизнедеятельности.

Системные изменения, происходящие во всех сферах общественной жизнедеятельности, глобальные процессы, обусловленные социокультурными, геополитическими и иными факторами и сдвигами, а также стремительное развитие цифровых технологий сами по себе диктуют необходимость создания таких условий жизнедеятельности личности, в которых она сможет свободно самовыражаться и развивать свои природные задатки и творческие способности, достигать самореализации, проявляясь в своей жизнедеятельности как личность с высокими духовными потребностями и ценностной системой.

Сегодня целью образования стало формирование личности, обладающей творческим мышлением, соответствующим современным требованиям общества, владеющей «навыками XXI века», компетентной и самореализующейся, способной противостоять любым вызовам, активно усваивать трудовой и культурный опыт и знания прошлого, владеть коммуникативными, кооперативными, творческими и технологическими компетенциями, уметь создавать новое и более совершенное.

Научно-теоретической значимости и важности рассмотренных исследований, следует отметить, что в них не в полной мере обсуждены и представлены средства, методы, формы и

педагогические технологии эффективного развития творческих способностей младших школьников.

На практике выявляются определённые противоречия:

- с одной стороны, исходя из современных подходов к модернизации образования, предъявляются высокие требования к уровню развития творческих задатков, способностей и потенциала личности как важнейшего компонента её творческой деятельности; с другой стороны, до сих пор недостаточно уделяется внимание разработке технологического комплекса развития творческих способностей обучающихся в начальной школе и повышению его эффективности как важнейшего фактора, существенно способствующего раскрытию творческого потенциала и развитию творческих задатков и способностей;
- между социальным заказом общества в сфере духовного и творческого развития личности («Закон РА об образовании», «Государственный образовательный стандарт») и недостаточным обеспечением педагогических условий, направленных на развитие творческих способностей обучающихся в общеобразовательной сфере.

В основе настоящего исследования лежат приоритетные задачи разработки технологического комплекса развития творческого потенциала, задатков и способностей обучающихся в учебно-воспитательном процессе начальной школы.

Именно необходимостью разрешения указанных противоречий и проблем обусловлена актуальность темы нашего исследования.

Цель исследования представляет собой постановку и теоретико-практическое обоснование комплекса новейших педагогических технологий, интерактивных методов и творческих заданий, способствующих развитию творческих способностей младшего школьника.

Задачи исследования:

1. изучить степень разработанности проблемы развития творческих способностей личности в теоретических исследованиях и педагогической практике;
2. определить сущность понятий «творческие способности», «творческое саморазвитие», «творческая среда», «творческий потенциал» с позиций гуманистического, личностно-ориентированного, культурологического, аксиологического и деятельностного подходов;
3. разработать комплекс новейших образовательных технологий, интерактивных методов и творческих заданий, обеспечивающих эффективное развитие творческих способностей младших школьников, а также педагогические условия, обеспечивающие их полноценное функционирование.

Научная новизна исследования.

- На основе анализа теоретических и концептуальных подходов к рассматриваемой проблеме были охарактеризованы понятия «творческие способности», «творческие задатки», «творческая деятельность», «творческий потенциал», а также было переосмыслено понятие «творческая способность».
- Разработан, теоретически обоснован и внедрён в образовательный процесс начальной школы комплекс современных технологий и интерактивных методов, соавторских (кооперативно-творческих) уроков, творческих заданий и упражнений, направленных на обеспечение эффективности развития творческих умений младших школьников, а также педагогические условия, обеспечивающие результативное функционирование разработанного комплекса.

- Выявлена и обоснована эффективность совместной творческой деятельности учителя и ученика в развитии творческих способностей младших школьников в процессе обучения.

Теоретическая значимость исследования. Это обусловлено новыми подходами к применению новейших технологий и интерактивных методов в процессе обучения в начальной школе с целью обеспечения эффективности развития творческих способностей младших школьников, а также разработкой комплекса со-творческих уроков, творческих заданий и упражнений, который обогатит педагогику начального образования новыми теоретическими положениями. Данный комплекс может служить вспомогательным учебно-методическим материалом для повышения квалификации учителей начальных классов и совершенствования их а методической подготовки. Охарактеризованы уровни развития творческих способностей младших школьников, теоретически обоснованы педагогические условия, обеспечивающие эффективное функционирование предлагаемых новейших технологий и интерактивных методов обучения. В теории педагогики обоснована проблема развития творческих способностей личности, основанная на ценностных ориентациях и рефлексивной деятельности, которая может быть решена в процессе учебной деятельности благодаря со-творческой деятельности учителя и ученика.

Практическая значимость исследования.

Был разработан и внедрён в ходе эксперимента комплекс уроков, учебных заданий и упражнений творческой направленности, обеспечивающий эффективное развитие и саморазвитие творческих способностей младших школьников в учебной и внеучебной деятельности.

В практике общеобразовательной школы был применён технологический комплекс развития творческих способностей младших школьников. Материалы исследования могут быть использованы при создании учебных пособий, учебников, практических заданий, а также в деятельности учителей начальных классов, на курсах повышения квалификации и переподготовки учителей с целью обогащения их психолого-педагогической и методической базы.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, выводов, списка использованной литературы. Общий объем составляет 151 страниц, 9 таблиц и 2 диаграммы

SAHAKYAN AMALYA GRISHA

DEVELOPING THE CREATIVE ABILITIES OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS THROUGH THE USE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Dissertation submitted for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.01 “Theory and History of Pedagogy.”

The defense of the dissertation will take place on May 7, 2026, at 12:00 at a meeting of the Specialized Council 020 “Pedagogy” of the HESC of the Republic of Armenia, operating at the Armenian State Pedagogical University after Kh. Abovyan.

Address: 17 Tigran Mets St., Yerevan 0010, Republic of Armenia.

SUMMARY

Relevance of the Research. In the context of the rapid development of information technologies, one of the primary goals of education has become the formation of a creatively thinking, independent, initiative-driven individual capable of adapting to a rapidly changing social environment.

The reforms taking place in the educational sector, the digitalization of education, and the introduction of modern pedagogical technologies into the learning process necessitate a reconsideration of traditional teaching approaches and increased attention to the development of learners' creative abilities, particularly at the primary school level.

Systemic changes occurring across all spheres of social life, global developments conditioned by socio-cultural, geopolitical, and other factors and shifts, as well as the rapid advancement of digital technologies, objectively dictate the need to create conditions for each individual's life activity in which they can freely express and develop their innate abilities and creative capacities, achieve self-actualization, and manifest themselves as individuals possessing high spiritual needs and a well-formed system of values.

Today, the goal of education is the formation of a competent, self-actualizing individual with creative thinking, aligned with contemporary societal demands and equipped with "21st-century skills," who is capable of facing various challenges, actively assimilating the labor and cultural experience and knowledge of the past, possessing communicative, collaborative, creative, and technological competencies, and creating new and more advanced outcomes.

From this perspective, the issue of developing and implementing modern means, forms, methods, and pedagogical technologies for the development of the creative abilities and capacities of primary school students is highly relevant.

Without diminishing the theoretical significance and importance of existing research, it should be noted that they do not fully address or propose effective means, methods, forms, and pedagogical technologies for the efficient development of creative abilities among primary school students.

In practice, certain contradictions are observed:

- on the one hand, based on contemporary approaches to the modernization of education, high demands are placed on the level of development of an individual's creative abilities, capacities, and potential as key components of creative activity; on the other hand, insufficient attention is still paid to the development of a technological framework for fostering the creative abilities of primary school students and to increasing its effectiveness as a crucial factor in revealing creative potential and developing creative abilities and capacities;
- between society's social demand for the spiritual and creative development of the individual (the RA Law "On Education" and the State Educational Standard) and the insufficient provision of pedagogical conditions aimed at developing students' creative abilities within the general education system.

This research is based on the priority objectives of developing a technological framework for enhancing the creative potential, abilities, and capacities of students within the educational process of primary school.

The relevance of the research topic is determined by the need to resolve these contradictions and challenges.

The aim of the research is to present the formulation and theoretical-practical justification of a set of modern pedagogical technologies, interactive methods, and creative tasks that contribute to the development of the creative abilities of the elementary school student.

Research objectives

1. to examine the degree of elaboration of the problem of developing an individual's creative abilities in theoretical studies and pedagogical practice;
2. to define the essence of the concepts "creative abilities," "creative self-development," "creative environment," and "creative potential" from the perspectives of humanistic, learner-centered, cultural, axiological, and activity-based approaches;

3. to develop a comprehensive set of modern educational technologies, interactive methods, and creative tasks that ensure the effective development of creative abilities in primary school students, as well as the pedagogical conditions necessary for their full implementation.

The scientific novelty of the research.

- Based on the analysis of theoretical and conceptual approaches to the issue, the concepts of "creative abilities," "creative aptitudes," "creative activity," and "creative potential" were characterized, and the concept of "creative ability" was reformulated.
- A set of modern technologies and interactive methods, co-creative lessons, creative tasks and exercises aimed at ensuring the effectiveness of developing the creative capacities of primary school pupils has been developed, theoretically substantiated, and implemented in the primary education process, together with pedagogical conditions that ensure its effective functioning.
- The effectiveness of the co-creative activity of the teacher and the student in developing the creative abilities of primary school children during the learning process was identified and substantiated.

The theoretical significance of the research. This is conditioned by new approaches to the use of modern technologies and interactive methods in the teaching process of primary school, aimed at ensuring the effectiveness of developing the creative abilities of younger students. It is also supported by the development of a set of co-creative lessons, creative tasks, and exercises, which will enrich the pedagogy of primary education with new theoretical provisions. This set can serve as supplementary methodological material for the professional development of primary school teachers and the improvement of their methodological competence.

The levels of development of primary school students' creative abilities have been characterized, and the pedagogical conditions ensuring the effective functioning of the proposed modern teaching technologies and interactive methods have been theoretically substantiated. In the theory of pedagogy, the issue of developing an individual's creative abilities has been justified based on value orientations and reflective activity, which can be effectively addressed within the educational process through the co-creative activity of the teacher and the student.

The practical significance of the research.

A set of creatively oriented lessons, learning tasks, and exercises has been developed and tested, ensuring the effective development and self-realization of younger schoolchildren's creative abilities in both classroom and extracurricular activities.

In general education schools, this technological approach for developing younger schoolchildren's creative abilities has been successfully applied.

The research findings can be used in creating teaching guides, textbooks, and practical assignments. They are also valuable for elementary school teachers during their professional activities, retraining programs, and qualification improvement courses, helping to enrich their psychological, pedagogical, and methodological skills.

The structure and volume of the dissertation. The dissertation paper comprises an introduction, two chapters, conclusions, list of references. The volume of the dissertation paper is 151 pages, includes 9 tables and 2 diagrams.